

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/powstanie-warszawskie/72243,Pierwsza-depesza-powstanczej-Warszawy.html>

Wymarsz oddziału „Chwatów” w Śródmieściu (fot. ze zbiorów MPW)

ARTYKUŁ

Pierwsza depesza powstańczej Warszawy

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) Second World War

Autor: WALDEMAR GRABOWSKI 01.08.2021

Przez wiele lat pojawiały się wątpliwości w sprawie pierwszej depeszy z powstańczej Warszawy do naczelnych władz Rzeczypospolitej w Londynie. Dziś możemy wreszcie je rozwiązać.

W 1977 r. w tomie IV fundamentalnego wydawnictwa Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945 została opublikowana wspólna depesza Delegata Rządu i Dowódcy Armii Krajowej¹.

Poszukiwania depeszy prowadzone przez kilkadziesiąt lat nie doprowadziły do jej odnalezienia. Dopiero prace archiwistów Instytutu Pamięci Narodowej, związane z przygotowaniem drugiego wydania opracowania Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945, pozwoliły odszukać oryginał w Londynie.

Redakcja zastrzegła, że ta depesza nie została wpisana do Dziennika Podawczego Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza. Jej treść podał kpt. Andrzej Pomian. Jak wyjaśniał, depeszę otrzymał od gen. Stanisława Tatara 2 sierpnia „po południu”, po czym udał się natychmiast do siedziby Rady Ministrów i poinformował o depeszy gen. Mariana Kukiela. „Po chwili” gen. Kukiel przekazał kpt. Pomianowi komunikat dla prasy i radia.²

Odnaleziona depesza?

Poszukiwania depeszy prowadzone przez kilkadziesiąt lat nie doprowadziły do jej odnalezienia. Dopiero prace archiwistów Instytutu Pamięci Narodowej, związane z przygotowaniem drugiego wydania opracowania Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945, pozwoliły odszukać oryginał w Londynie w tzw. skrzyniach – w teczce dotyczącej zagadnienia pomocy lotniczej dla walczącej Warszawy, gromadzącej depesze skierowane do Bazy nr 11 we Włoszech.³

Generał Stanisław Tatar
(1896-1980)

W tym momencie wszystko stało się jasne – pierwsza depesza informująca o podjęciu jawnej walki w Warszawie została wysłana do Bazy we Włoszech. Stamtąd bowiem władze Polskiego Państwa Podziemnego spodziewały się uzyskać pomoc w postaci zrzutów lotniczych. Depesza była zaadresowana do premiera Stanisława Mikołajczyka i do Naczelnego Wodza gen. Kazimierza Sosnkowskiego.

Nr 1503 odczytana 02.08. g. 11:30

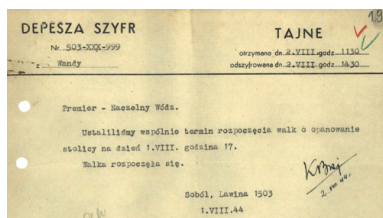
Wyjaśniła się również sprawa numerów depeszy – 503-XXX-999 i 1503 – a także daty jej odbioru – 2 sierpnia, godz. 11.30. Depesza została rozszyfrowana i odczytana o 14.30. Co ciekawe, tego doniosłego faktu nie odnotował w swoim „dzienniku czynności” mjr Jan Jaźwiński. Píše on dopiero o depeszy „Lawiny” (gen. Tadeusza Komorowskiego) nr 15074.

Jeżeli chodzi o archiwa w Polsce, odpis depeszy odebranej znajduje się w zbiorach Centralnego Archiwum Wojskowego.⁵Inny jej odpis zachował się w zbiorach Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce.⁶

Można by sądzić, że problem „pierwszej depeszy” został rozwiązany. Niestety, w dzienniku depesz Bazy we Włoszech nie odnotowano wpływu depeszy „Lawiny”

nr 1503.

Nie jest to bynajmniej koniec historii „pierwszej depeszy”. Została ona bowiem nadana powtórnie przez radiostację podlegającą Stefanowi Korbońskiemu z Delegatury Rządu RP na Kraj. Mianowicie 7 sierpnia stacja nr 58 („Celina”) nadała do stacji nr 26 („Jesion”) w Londynie trzy depesze. Oprócz najbardziej nas interesującej – 503/XXX/999 – były to depesze o numerach 505/XXX/999 i 507/XXX/111. Obie są znane z tomu IV opracowania *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*.⁷

Odnaleziona depeza (fot. ze zbiorów SPP w Londynie)

Nie odnotowana w dziennikach ...

Można by sądzić, że problem „pierwszej depeszy” został rozwiązany. Niestety, w dzienniku depesz Bazy we Włoszech nie odnotowano wpływu depeszy „Lawiny” nr 1503. Widnieje w nim depeza gen. Komorowskiego nr 1485, odebrana 1 sierpnia. Z kolei 2 sierpnia odebrano depesze o numerach: 1507, 1509, 1502, 1544, przy czym w rubryce, w której odnotowano depesze o numerach 1507 i 1509, podano informację: „Rozp. walki o Wwę”⁸.

**Generałowie: Marian Kukiel,
Kazimierz Sosnkowski i Stanisław
Kopański; Londyn 1944 r.**

Być może interesującą nas depezę zapisano, bez jej numeru, w dzienniku Bazy pod numerem 1162, gdzie odnotowano: „3.VIII. 1.VIII.; Lawina; Zrzuty na W-wę”⁹.

Aby uzupełnić powyższe informacje, należy przywołać publikację niezwykle zasłużonego historyka Zbigniewa S. Siemaszki *Łączność i polityka 1939–1946*. Według niego, miała być jeszcze jedna „pierwsza depeza”, nadana otwartym tekstem wieczorem 1 sierpnia przez stację Wanda 3, znajdującą się przy drugim rzucie Komendy Głównej AK. Treść tej depezy brzmiała:

„Kraj do Centrali z dnia 1.VIII godz. 20.00. Działania powstańcze rozpoczęto o godz. 17.00.”¹⁰

Tekst pochodzi z numeru 7-8/2019 „Biuletynu IPN”

¹ *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, t. IV: *lipiec – październik 1944*, Londyn 1977, s. 31. Depesza została opublikowana bez numeru, a także bez daty odebrania.

² *Studium Polski Podziemnej* (dalej: SPP), A.3.9.2.8.3.A, k. 28–32 (A_399a, k. 37–41).

³ SPP, SK.505, k. 19.

⁴ SPP, *Dziennik czynności mjr. J. Jaźwińskiego*, s. 326. Dotyczy to także wspomnień wydanych drukiem: J. Jaźwiński, *Dramat dowódcy. Pamiętnik oficera sztabu Oddziału Wywiadowczego i Specjalnego*,

t. II: *Luty 1944 - Listopad 1980*, Montreal 2012, s. 129.

⁵ CAW, IX.3.40.47, k. 4.

⁶ Skan w: AIPN, 2587/16, k. 10. Tu także bez numeru depeszy.

⁷ *Armia Krajowa w dokumentach...*, t. IV, s. 32-33. Tu obie depesze zostały podane z dokładnymi informacjami odnośnie do daty i godziny ich odebrania oraz odczytania (rozszyfrowania).

⁸ SPP, SK.471, k. 28.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Z.S. Siemaszko, *Łączność i polityka 1939-1946. Zbiór opracowań*, Lublin 2011, s. 304.

COFNIJ SIĘ